

KONTIOLAHTI HOKKA

**Kertomus historiallisen ajan kaivokselle 26.–28.5.2014
suoritetusta arkeologisesta tarkastuskäynnistä**

**Arkeologian laboratorio
FT Janne Ikäheimo
Heinäkuu 2015**

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi: KONTIOLAHTI Hokka
Muinaisjäännöslaji: Historiallinen kaivos
Muinaisjäännösrekisterinro: 1000013339
Kenttätyönjohtaja: FT Janne Ikkäheimo
Tutkimuksen rahoittaja: Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine ja The use of materials and the Neolithisation of North-Eastern Europe -projekti
Kenttätyöaika: 26–28.5.2014
Lääni: Itä-Suomen lääni
Kunta, kylä: Kontiolahti, Kontiolahti
Kiinteistötunnus: 1. 276-402-40-7 Kirvesvaara
2. 276-402-52-6 Kalliola
3. 276-402-83-9 Ruunola
Maanomistaja, osoite: 1. Korhonen, Heikki
2. Rätty, Harto Vesa, Hopeasalmenranta 6, 00570 HELSINKI
2. Rätty, Valto Kari, Ruutanatie 21, 54915 SAIMAANHARJU
3. UPM-Kymmene Oyj
Peruskartta: PK 422412 KOLVANANUURO
ETRS-TM35-FIN-koordinaatit: N: 6972390 Nk. Pääkuilun pohjoispään
E: 650051 koordinaatit
Z: 170–185 (N2000)
Kohteen lähin osoite: Matovaarantie 42, 81100 KONTIOLAHTI
Aikaisemmat tutkimukset: Jan-Erik Nyman 2013
Valokuvat: -
Digikuvat: Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio KH14_digi_1–81
Paikannusmenetelmä: Garmin GPS Map 60CSx -satelliittipaikannin (GPS tarkkuus $\pm 5\text{ m}$)
Karttaotteet: Sijaintikartta 1:100 000
Sijaintikartta 1:20 000
Kartat: Muinaisjäännösalueen rajaus 1:10 000
Muinaisjäännösalueen rajaus ja alakohteet 1:1000
Liitteet: Kuvat 1–28.

Sijaintikartta

Sijaintikartta

Mittakaava 1:20 000

Johdanto

Allekirjoittanut on tutkinut muutaman vuoden ajan kivikautista kuparin käyttöä Suomen alueella. Vuonna 2012 Yhdysvaltain Yläjärvelle tehdyn tutkimusmatkan antamien viitteiden ja virikkeiden johdosta mieleeni tuli etsiä merkkejä esihistoriallisen ajan kupariraaka-aineen hankinnasta historiallisen ajan kuparikaivosten yhteydestä. Arkistoaineksen perusteella kaikkein potentiaalisimmaksi alueeksi valikoitui tässä katsantokannassa Eno-Kontiolahden seutu, missä 1800-luvun alkupuolella toiminutta ruukkia ruokkimaan avattiin tuolloin lähes viitisentoista pientä kuparikaivosta. Tämän johdosta vierailin ensimmäistä kertaa Kontiolahden Hokan historiallisella kaivosalueella 23.7.2013, jolloin panin merkille alueen laajuuden ja sen muinaisjäänöskannan monimuotoisuuden. Merkkejä esihistoriallisena aikana suoritetusta kuparin tai kuparimalmin louhinnasta en tuolloin kuitenkaan löytänyt.

Vuoden 2013 syksyllä allekirjoittaneelle selvisi, että kohteesta oltiin kiinnostuneita myös taloudellisessa mielessä ja sen alueelle oli haettu valtausoikeutta malmin etsimiseksi. Tämän johdosta Museoviraston koekaivausryhmä suoritti kohteella alustavan maastotarkastuksen 3.10.2013; käytännössä sen suoritti FM Jan-Erik Nyman. Koska kohteesta ja sen rajauksesta oli perusteltua saada myös perusteellisempi selvitys, lupasi allekirjoittanut laatia sellaisen Museoviraston Kulttuuriympäristön suojelu -yksikön Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalveluille oman tutkimusprojektinsa "The use of materials and the Neolithisation of North-Eastern Europe (c 6000–1000 BC)" puitteissa. Tavoitteena oli uuden tutkimusretken puitteissa paitsi kartoittaa Hokankalliolle (Kuva 1) ja sen ympäristöön sijoittuva kaivosalue myös löytää merkkejä esihistoriallisesta kaivostoiminnasta joko tältä tai lähistön muilta historiallisen ajan kuparikaivoksilta.

Muinaisjäänöskohde Kontiolahti Hokka (mj-tunnus 1000013339) sijaitsee Kyykäntiestä kohti pohjoista erkanevan Matovaarantien länsipuolella, noin kaksi kilometriä tienristeyksestä pohjoiseen. Matovaarantieltä matkaa kohteelle, joka sijoittuu Hokkalammen etelärannalle Kirvesvaaran ja Jonnikkavaaran väliselle alueelle, on noin puoli kilometriä. Merkit varsinaisesta kaivostoiminnasta paikantuvat Hokankalliolle, kaivokseen liittyvä infrastruktuuri sijoittuu puolestaan Kirvesvaaran länsirinteen ja Hokkalammen itärannan väliselle alueelle. Näitä toiminnallisesti toisistaan erottuvia alueita erottaa Hokankallion itäpuolella pohjois-eteläsuuntainen ja vesimäärältään varsin vähäinen puro.

Tarkastus Hokankalliolla ja sen ympäristössä suoritettiin 26.–28.5.2014. Mukana oli allekirjoittaneen lisäksi kaivoksen historiaan perehtyneet Krister Lundqvist ja Teuvo Vattulainen, jotka ovat myös hakeneet ja saaneet alueelle valtausoikeuden. Heistä oli suuri apu kohteiden paikantamisessa maastossa sekä niitä koskevan ominaisuus- ja taustatiedon hankkimisessa. Lisäksi allekirjoittanut kävi yhdessä Lundqvistin kanssa maastossa läpi muinaisjäänösalueen rajauksen ja uusi, tässä raportissa karttaesityksen kautta ehdotettava rajaus merkittiin maastoon punaisella muovinauhalla. Mainittakoon, että paikoitellen kenttätöiden suorittamista erityisesti paikkatiedon keruun osalta vaikeutti erityisesti Kirvesvaaran länsirinteen tiheä puusto (Kuva 2), joka vaikutti satelliittipaikantimen toimintaan. Tästä syystä alakohteiden sanallisten kuvausten ja niiden sijaintia esittävän kartan (1:1000) orientaatioissa voi esiintyä huomattaviakin eroja.

Tarkastuksen tuloksena allekirjoittaneelle muodostui tässä raportoitava tulkinta useamman hehtaarin laajuisesta historiallisesta kaivosalueesta. Merkit varsinaisesta kaivostoiminnasta rajoittuvat Hokkalammen etelärannalla sijaitsevalle Hokkankalliolle (Kuva 1); Hokkalammen ja sen itäpuolella kohoavan Kirvesvaaran väliin jäävällä maakaistaleella on puolestaan useita majoitus- ja talousrakennusten jäänteitä. Näitä toiminnallisia osia erottaa toisistaan Hokkalammesta etelään virtaava puro, jonka uoma noudattelee Hokkankallion itälaitaa. Hokkankallion kaivos on myös ajallisesti monimuotoinen, sillä sitä on käytetty aktiivisesti kaivoksena sekä 1800- että 1900-luvun alkupuolella. Lisäksi se on perinteisen kaivostoiminnan ohella toiminut perimätiedon mukaan myös kansalaisso- dan aikaisena piilopaikkana, jonka lisäksi saksalaisilla on mahdollisesti ollut siellä toimintaa toisen maailmansodan aikana.

Kaivosalue ympäristöineen tarkastettiin riittävässä laajuudessa jalkaisin. Kaivostoiminnan merkit ja kaivoksen infrastruktuuriin kuuluvat rakenteet sekä muut jäännökset paikannettiin GPS-laitteen avulla. Mittaustarkkuus oli tarkastuksen aikana noin ± 5 metriä. Sääolosuhteet olivat kenttätöiden ajan kevyestä sateesta huolimatta kohtalaiset hyvät. Kenttämittaukset tehtiin 50 metrin rullamital- la; lisäksi rakenteet sekä muut merkittäväksi katsotut ilmiöt pyrittiin dokumentoimaan digitaali- kameralla valokuvaamalla. Ehdotuksen muinaisjäännösalueen uudeksi rajaukseksi sisältävä yleis- kartta kohteesta tuotettiin lisäämällä kentällä tallennettu paikkatieto Maanmittauslaitoksen maas- tokarttapohjalle ETRS-TM35FIN-koordinaatistossa.

Tarkastushavainnot

Seuraavassa esitetään muinaisjäännösalueen alakohteet alkaen kaivoksen infrastruktuuriin liitty- vistä rakenteista ja jäännöksistä pohjoisesta etelään Hokkankallion ympäri myötäpäivään edeten. Vasta tämän jälkeen selostetaan varsinaisen kaivostoiminnan Hokkankalliolle tuottamat jäänteet. Rakenteista ja jäännöksistä tässä raportissa käytettäviä nimiä on pidettävä lähinnä viitteellisinä, sillä ne pohjautuvat allekirjoittaneen omien näkemysten, paikallisen perimätiedon ja historiallisten dokumenttien vähemmän kriittiseen yhdistelyyn.

”Hevostalli” (N= 6972542, E= 650077)

Hokan muinaisjäännösalueen pohjoisin alakohde on maakivistä kylmämuurattu ja osittain Kirves- vaaran rinteeseen kaivettu rakenne (Kuvat 3–4), jonka mitat ovat noin 5 x 5 metriä. Se noudattelee rinteeseen pohjois-eteläsuuntaista orientaatiota. Rakenteen kivet ovat vaihtelevan kokoisia, ja sen lounaiskulmassa on noin 70 cm leveä oviaukko; pohjoissivustalla on puolestaan pieni ikkuna. Kivi- jalka on parhaiten säilynyt rakenteen luoteissivulla, missä se kohoaa noin metrin korkeuteen, kes- kikorkeuden ollessa 50–70 cm. Rakenteen päällä kasvaa suurehkoja koivuja ja kuusia, jotka olisi lähitulevaisuudessa syytä raivata sen säilymisen varmistamiseksi. Etenkin rinteeseen kaivettu osa rakennetta on pahasti metsittynyt, mutta se on erotettavissa edelleen 1,5–2 metriä syvänä leikka- uksena Kirvesvaaran länsirinteessä. Tästä rakenteesta n. 10 metriä kaakkoon sijaitsee:

”Rakennus ja kellari” (N= 6972531, E= 650083)

Kyseessä on kahden rakenneosan muodostama kokonaisuus (Kuvat 5–6), joista kellariksi tunnistet- tu pohjoisempi osa on lammen puolelta eli länteen antavalta osaltaan avoin; kolmelta muulta si-

vultaan se on kylmämuurattu vaihtelevan kokoisilla kivillä. Rakenteen leveys on noin 3,5 metriä ja sen pituus rinnettä kohti on puolestaan 4,2 metriä. Kylmämuuraus on säilynyt parhaiten pohjoissivulla, missä seinärakenne on noin 1,3 metriä korkea. Kellarirakenteen päällä kasvaa suuria kuusia sen keskiosaa lukuun ottamatta. Välittömästi sen eteläpuolella on neliömäinen, kylmämuurattu, 4,5 x 4,2 -metrinen ja muodoltaan niin ollen neliömäinen rakennuksen kivijalka. Kivijalka on jäänyt pahasti sen päällä kasvavien suurten kuusien alle. Lammen puolelta rakennus on perustettu enimmillään noin puoli metriä korkealle ja kahdeksan metriä pitkälle terassimuurille, joka ulottuu pohjoisessa kellarin tasalle. Siellä sen päällä erottuu talon luoteiskulmasta jatkuva, noin 2 metriä pitkä ja puoli metriä leveä kivirakenne; kyseessä lienee kevyehkön palisadin perusta. Rakennuksen koilliskulma on puolestaan samaa kylmämuurattua rakennetta kellarin kanssa. Varsinaisen rakennuksen noin 70 cm leveä kivijalka on kylmämuurattu laattamaisista kivistä. Sen säilynyt korkeus on enimmillään puoli metriä, mutta Kirvesvaaran rinteeseen puolella kivijalka ei erotu lainkaan. Niin terrassointimuri kuin sen päällä kohoava kivijalkakin koostuvat vaihtelevan kokoisista kivistä. Rakennuksen kiuas on mahdollisesti sijainnut sen koillisnurkassa. Lisäksi rakennuksen perustus on sisäpuolelta sen verran syvä, että siinä on hyvin todennäköisesti ollut maakellari. Rakennuksesta noin 50 metriä etelään sijaitsee:

”Päättalo” (N= 6972484, E= 650081)

Tähän rakennukseen (Kuvat 7–8) kuuluu edellä kuvatun rakennuksen tapaan kivijalka, joka seisoo miehennostannaisista tai sitä suuremmista kivistä muodostetulla terrassointimuurilla. Muuri on näkyvämpi väljästi pohjois-eteläsuuntaisesti (340°) orientoidun rakenteen läntisellä, lammen puoleisella sivulla. Sen itäisivulla Kirvesvaaran rinnettä on jouduttu leikkaamaan rakenteen mahdollistamiseksi paikalleen. Eteläisivulla rakennetta on hahmotettavissa noin 2 metriä kohti Kirvesvaaran rinnettä. Terrassointimuurin pituus on 11 metriä ja suurin korkeus 80 cm. Rakenne on paikoitellen romahtanut sen päällä kasvavien puiden painosta. Terrassin päällä, noin metrin sen reunoista on kaksihuoneisen pirtin kivijalka, jonka pituus on 8 metriä ja leveys 5 metriä. Kivijalan leveys on 80–100 cm ja korkeutta sillä on keskimäärin 40 cm. Itäisen sivun keskelle sijoittuva kiuas tai sellaisen perusta – mitat 2,5 x 1,5 m – jakaa rakenteen kahteen osaan. Ainakin eteläisemmässä huonetilassa on hahmotettavissa kellarikuoppa, jonka syvyys on 60 cm. Tästä rakenteesta noin 70 metriä etelään sijaitsee:

”Talons kivijalka” (N= 6972424, E= 650085)

Kohde sijaitsee edellä kuvattuja rakenteita huomattavasti alempana Kirvesvaaran rinteessä (Kuvat 9–10). Kylmämuurattua kivijalkaa on säilynyt vähän toista kivikertaa ja on mitoiltaan 5 x 4,8 metriä. Paikalla seissyt rakennus on ollut yksihuoneinen, ja sen keskeltä hahmottuu laattakivistä kylmämuuratun uunin paikka. Rakenne on kokonaisuudessaan vankan puuston peittämä. Tästä rakenteesta noin 30 metriä kaakkoon sijaitsee:

”Sivukivikasa ja hiilivarasto” (N= 6972400, E= 650101)

Muodoltaan soikeahko, louhitusta kvartsikivistä muodostuva sivukivikumpare on noin metrin korkea ja 5 x 3 metriä laaja (Kuva 11). Se sijaitsee Kirvesvaaran länsirinnettä leikkaamalla muodostetulla, muodoltaan nelikulmaisella tasanteella. Tasanteen pohjoissivulla hahmottuu noin 2,5 metrin

matkalla matala kylmämuurattu kivijalka, joka on olemukseltaan kovin vaatimaton ja siksi tuskin on kannatellut mitään kevyttä katosta kummempaa. Maaleikkauksen etelälaita on hautautunut sivukivikasalle, mutta kajoamattomin menetelmin suoritetun tarkastelun perusteella siellä vaikuttaisi olevan pohjoisreunaa vastaava kivirakenne. Tästä kasasta noin 10 metriä kaakkoon hahmottuu olemukseltaan epämääräinen kumpu (Kuva 12), jonka ala on noin 5 x 5 metriä ja korkeus 1,5 metriä. Kumpu koostuu siihen tehdyn koepiston perusteella kokonaan puuhiilestä, jota lienee varastoitu kyseiseen paikkaan kaivoksen toimintaa varten. Sivukivikasasta noin 15 metriä lounaaseen sijaitsee puolestaan:

”Paja” (N= 6972401, E= 650081)

Kyseessä on hyvin epämääräinen ja matala maakumpu (Kuva 13), jonka kokonaisala on noin 2,5 x 2 metriä. Sen yhteydestä on löytynyt verrattain suuria määriä metalliromua. Nämä löydöt ovatkin rakenteen pajaksi tunnistamisen keskeisin peruste. Toisaalta rakenteen keskeltä hahmottuva kohouma voi olla ahjon perusta, jonka lisäksi pajaksi tunnistamisen puolesta saattaisi puhua myös sen sijainti lähellä luontaisen sammutusainereservin tarjonnutta pientä puroa. Myös kohteen verrattain läheistä sijaintia suhteessa kaivokseen on käytetty tunnistamisperusteena. Varsinaisen rakenteen luonteesta on kuitenkin äärimmäisen vaikea päästä selville sen päällä kasvavista vankkoista puista johtuen.

Pajan vierestä puron yli johtaneen **sillan** (N= 6972403, E= 650068) jäänteet hahmottuvat noin 15 metriä aiemmassa inventointikertomuksessa esitettyä etelämpää (Kuva 14). Kyseisellä kohdalla on edelleen havaittavissa paikallaan olevia siltapuita veden alla. Muuten puron itäpuolelle jäävästä alueesta on todettavissa, että kaikki ihmisen toiminnan merkit keskittyvät siellä Hokankallion koillispuolelle siinä missä alue kalliosta itään on nykyasussaan koskemattomalta vaikuttavaa maastoa. Itse puro on paikallisen informantin mukaan muutettu kallion itälaidalla räjäyttämällä virtaamaan nykyiseen uomaansa joskus 1950- tai 1960-luvulla metsänparannustoimien yhteydessä; sen alkuperäinen uoma lähempänä Hokankallion itälaitaa on yhä selvästi erotettavissa muun muassa niukkakasvuisen purosorakerroksen perusteella. Seuraava kaivoksen toimintaan liittyvä rakenne tavaan puron lähetyviltä vasta Hokankallion kaakkoispuolelta, missä ”sivukuilun” kohdalta kohti puroa kulkee:

”Pengertie” (N= 6972312, E= 650083 [länsi]; N= 6972312, E= 650104 [itä])

Kyseessä on kaivostoiminnan yhteydessä louhituista diabaasilohkareista – koko vaihtelee kahden nyrkin kokoisesta ihmisen pään kokoihin – muodostettu pengertie, jonka kuivalla maalla säilynyt osuus on pituudeltaan 22 metriä (Kuva 15). Lisäksi pengertie tie jatkuu puron uomaan vielä 3 metrin verran, mutta siellä se on säilynyt ainoastaan reunakiveyksen osalta (Kuva 16) – se on siis ollut rakenteen tukevin ja kestävin osa. Puron itäpuolellakin on havaittavissa muutamia pengertien rakenteeseen alun perin kuuluneita kiviä noin 3 metrin matkalla, mutta ne eivät enää mielestäni muodosta kokonaisuutta, joka edellyttäisi muinaisjäännösalueen ulottamista sinne saakka. Leveyttä tiellä on keskimäärin kolme metriä; puron kohdalla rakenne on käytännössä maan tasainen, mutta ylärinteeseen noustaessa pengertie on parhaimmillaan 50 cm korkea.

”Laituri” (N= 6972448, E= 650007)

Laiturin jäänteet sijaitsevat välittömästi Hokankallion lampeen pistävän kärjen länsipuolella (Kuva 17). Siellä laiturin paikan voi hahmottaa upoksissa olevien työstettyjen puiden perusteella. Laiturin sijainnin varmentaa myös paikallinen perimätieto, joka kuitenkin ajoittaa sen toisen maailmasodan aikaiseksi.

Varsinaiseen kaivostoimintaan liittyvät jäänteet alkavat puolestaan välittömästi Hokkalammen etelärannalta. Etelää kohti edeten ne ovat seuraavat:

Merkit kuparin etsimisestä ulottuvat aivan Hokankallion pohjoiseen pistävän, niemimäisen kallio-saarekkeen kärkeen. Siellä näkyy merkkejä ennen 1840-lukua suoritetusta louhinnasta, joka po-raamisen sijaan suoritettiin ajalle tunnusomaiseen tapaan tulen avulla. Nämä **polttolouhinnan merkit** (N= 6972446, E= 650011) erottuvat maastossa alarinteen suuntaan avautuvina, V-kirjaimen mallisina kallioleikkauksina (Kuva 18), joiden leveys on noin 2 metriä. Lisäksi niemen kärjestä hah-mottuu pitkänomainen, todennäköisesti kuparipitoista kvartsisuonta seurattaessa syntynyt **kai-vanto** (N= 6972428, E= 650044 [pohjoinen]; N= 6972422; = 650039 [etelä]), jonka pituus on 6,5 metriä, leveys 1–1,5 metriä ja syvyys noin 90 cm (Kuva 19). Hieman siitä etelään sijaitsee:

Pohjoiskuilu (N= 6972413, E= 650048 [pohjoinen]; N= 6972406; = 650043 [etelä])

Kyseessä on pohjoisesta, Hokkalammen suunnalta Hokankallioon työntyvä kallioleikkaus, jonka leveys on noin 2 metriä. Muita kallioleikkauksen ulottuvuuksia on käytännössä mahdoton arvioida, sillä se on täynnä suurikokoisia kivenlohkareita (Kuva 20). Kivenlohkareista voidaan päätellä, että alun perin kyseessä on ollut jonkinlainen vaakatunneli, joka on sittemmin tukittu räjäyttämällä se umpeen. Toisaalta kuilun edelleen näkyvissä olevassa yläosassa on havaittavissa selviä poltto-louhinnan merkkejä, mikä osoittaa sen louhinnan aloitetun jo Hokankallion malmiesiintymän hyö-dyntämisen varhaisvaiheessa.

Pääkuilu (N= 6972390, E= 650051 [pohjoinen]; N= 6972374, E=650057 [etelä])

Pohjoiskuilun eteläpuolella sijaitsevan pääkuilun suunta on 350° ja se on nykyisessä muodossaan noin 20 metriä pitkä, 2–4 metriä leveä ja 7–9 metriä syvä. Erään arvion mukaan pääkuilu on kui-tenkin ollut alun perin 40 metriä syvä ja siitä on mahdollisesti lähtenyt parikin vaakakuilua kohti hieman etelämpänä sijainnutta sivukuilua. Pääkuilun molemmat päät ovat olleet peitetty puupa-lisadien tukemilla jätekivikasoilla. Sittemmin puurakenteet ovat lahonneet ja osa irtokiviaineesta on romahtanut kohti kuilun keskiosaan (Kuva 21). Lisäksi varsinkin kuilun eteläpäässä on sen reu-nalla noin 2–3 metriä paksu patja irtokiviaineista, mikä saa aikaan jatkuvan sortumavaaran. Irto-maa-ainesta on muutenkin läjitetty huomattavassa määrin kuilun itä- ja eteläpuolelle. Kaikkiaan irtokivipatja ylittää 1-3 metriä paksuna kerrostumana pääkuilun koillissivulta sen eteläpuolelle (Kuva 22). Kivi on pääasiassa kvartsikiveä. Erityisen paljon kiveä on kuilun eteläpuolella, minne on kasat-tu eräänlainen kivipenkka sekä sen keskeltä kallion etelään viettävää rinnettä kohti lähtevä kiele-ke. Kivipenkan leveys on itä-länsisuunnassa noin 10 metriä kuilun länsireunan kohdalta mitattuna. Pituutta penkalla on 11 metriä ja korkeutta noin 80 cm. Kuilun itäpuolella sivukivimassat ovat enemmänkin kalliota peittävä patjamainen kerros.

Sitä vastoin kuilun länsipuolella, Hokankallion laella irtomaa-ainesta on huomattavan vähän ja muutenkin siellä havaittavat jäljet kaivostoiminnasta ovat paljon pääkuilun itäpuolta satunnaisempia – lähinnä ne vaikuttavat muun louhinnan yhteydessä suoritetuilta kivilajin tarkistuksilta. Erikseen kuilun länsipuolelta on syytä mainita muodoltaan neliömäinen, mitoiltaan 1 x 1 metrinen ja noin metrin syvä kallioon louhittu kuoppa (Kuva 23), jonka paikallinen informantti on tulkinut kaivoksen **köysiradan paalunsijaksi** (N= 6972387, E= 650031).

Kaakkoinen penkka (N= 6972364, E= 650069 [pohjoinen]; N= 6972323; E= 650082 [etelä])

Pääkuilua etelässä rajaavan sivukivikasan itäpuolelta erkaneeko kohti etelää kohti suuntautuva, jätekivistä koostettu ramppi tai pengertie (Kuva 24). Sen rakentaminen on joko jäänyt kesken tai vaihtoehtoisesti sen eteläisin osa on jossain vaiheessa otettu kiviainekseksi – joka tapauksessa sen eteläreuna jää uupumaan viitisentoista metriä kaivokselle johtavasta pengertiestä. Koska rakenne on osin reunustettu tai tuettu suuremmilla kivenlohkareilla ja siinä on nähtävissä myös mahdollisia puurakenteiden jäänteitä, kyseessä on ollut suunnitelmallisempi toiminta kuin jätekiviaineksesta eroon hankkiutuminen mahdollisimman vähin kustannuksin. Leveyttä rakenteella on viitisen metriä ja sen korkeus vaihtelee pohjoisosan kahdesta metristä eteläpään 80 senttimetriin.

Avokuilu (N= 6972346, E= 650057 [pohjoinen]; N= 6972331; E= 650062 [etelä])

Kyseessä on varsinaisen Hokankallion laen eteläpuolelle sijoittuva, noin 23 metriä pitkä ja enimmillään kolme metriä leveä uramainen jäännös peruskalliossa, joka on täynnä suurikokoisia kivenlohkareita (Kuva 25). Lohkareet vaikuttavat räjäytystyön tuloksilta, joten on syytä otaksua, että paikalla aiemmin sijainnut kaivoksen vaakakuilu on syystä tai toisesta nähty tarpeelliseksi tukkia räjäyttämällä se umpeen. Nykymuodossaan tämä maastonpiirre on keskimäärin 1,5 metriä syvä, mutta sillä näyttäisi olevan reilusti ulottuvuutta alaspäin kivenlohkareiden alla.

Avoura (N= 6972353, E= 650056 [pohjoinen]; N= 6972348; E= 650052 [etelä])

Avokuilun pohjoispään länsipuolella, noin 3 metrin etäisyydellä siitä, on kallioon louhittu kapea, pystyseinämainen ura, joka päättyy etelässä suurehkoon maakiveen (Kuva 26). Uran suuntaus on 7/360° ja sen kulku näyttäisi noudattelevan kapean kvartsijuonen suuntausta. Pituutta ilmiöllä on noin 10 metriä, leveyttä puolisen metriä ja syvyyttä noin metri. Uran pohjalla on noin 30 cm:n paksuudelta kunntaa. Vaikka uran seinämissä ei olekaan havaittavissa poranjälkiä, liittyy se todennäköisimmin historiallisen ajan kaivoksen toimintaan. Toisaalta ilmiö muistuttaa ulkoisilta piirteiltään Pohjois-Amerikasta tunnettuja primitiivisen kuparinlouhinnan jälkiä. Kallioon louhitun uran tarkemman luonteen selvittäminen vaatisi kuitenkin pienimuotoisen kaivaustutkimuksen.

Sivukuilu (N= 6972314, E= 650063 [pohjoinen]; N= 6972299, E= 650062 [etelä])

Lähellä Hokankallion eteläreunaa sijaitsee kaivoksen kahdesta pystykuilusta pienempi, noin 4 x 1,4-metrinen aukko, joka on raivattu esille vuonna 2003 ja peitetty tällä hetkellä puukatteella (Kuva 27). Arvioiden mukaan, korkeusero pääkuilusta huomioiden, tämä sivukuilu olisi alun perin ollut noin 30 metriä syvä. Paikallinen informantti kertoo käyneensä kuilussa 23 metrin syvyydessä vuonna 2003, jolloin se pumpattiin tilapäisesti tyhjäksi pohjavedestä. Tuolloin otetuista valokuvista ilmenee, että kuiluun liittyvät tikas- ja lavarakenteet ovat säilyneet kylmän pohjaveden ansiosta erinomaisessa kunnossa. Kuilun suuaukko on puolestaan kaivettu metrisen moreenipatjan läpi,

jonka päällä on puolestaan vain noin puoli metriä sivukiveä. Suurin osa sivukivestä on siirretty kivilun länsipuolelle rinteeseen epämuotoiseksi kasaksi.

Lopuksi

Yhteenvedona on todettava, että Hokankallio on muinaisjäännöskohteena sekä historialtaan että muinaisjäännöskannaltaan poikkeuksellisen rikas. Kohteen säilyminen on tällä hetkellä maankäytöllisesti turvattu – kaivosvaltauksen liittyvät malmikartoitukset on luvattu suorittaa aikanaan tässä raportissa uudelleen rajatun muinaisjäännösalueen ulkopuolella. Kyseinen rajausta myös käytiin läpi maastossa yhdessä valtausluvan haltijan kanssa Hokankallion tulkinnallisesti haastavimmilla alueilla eli itä- ja eteläreunalla ja se merkittiin maastoon punaisella merkinauhalla (Kuva 28). Rajausta tulee säilyttämään ehjän kokonaisuuden muodostavan Hokankallion malminetsinnän ulkopuolella; malminetsintä muinaisjäännösalueella ei myöskään ole alustavan geologisen selvityksen mukaan tarpeen.

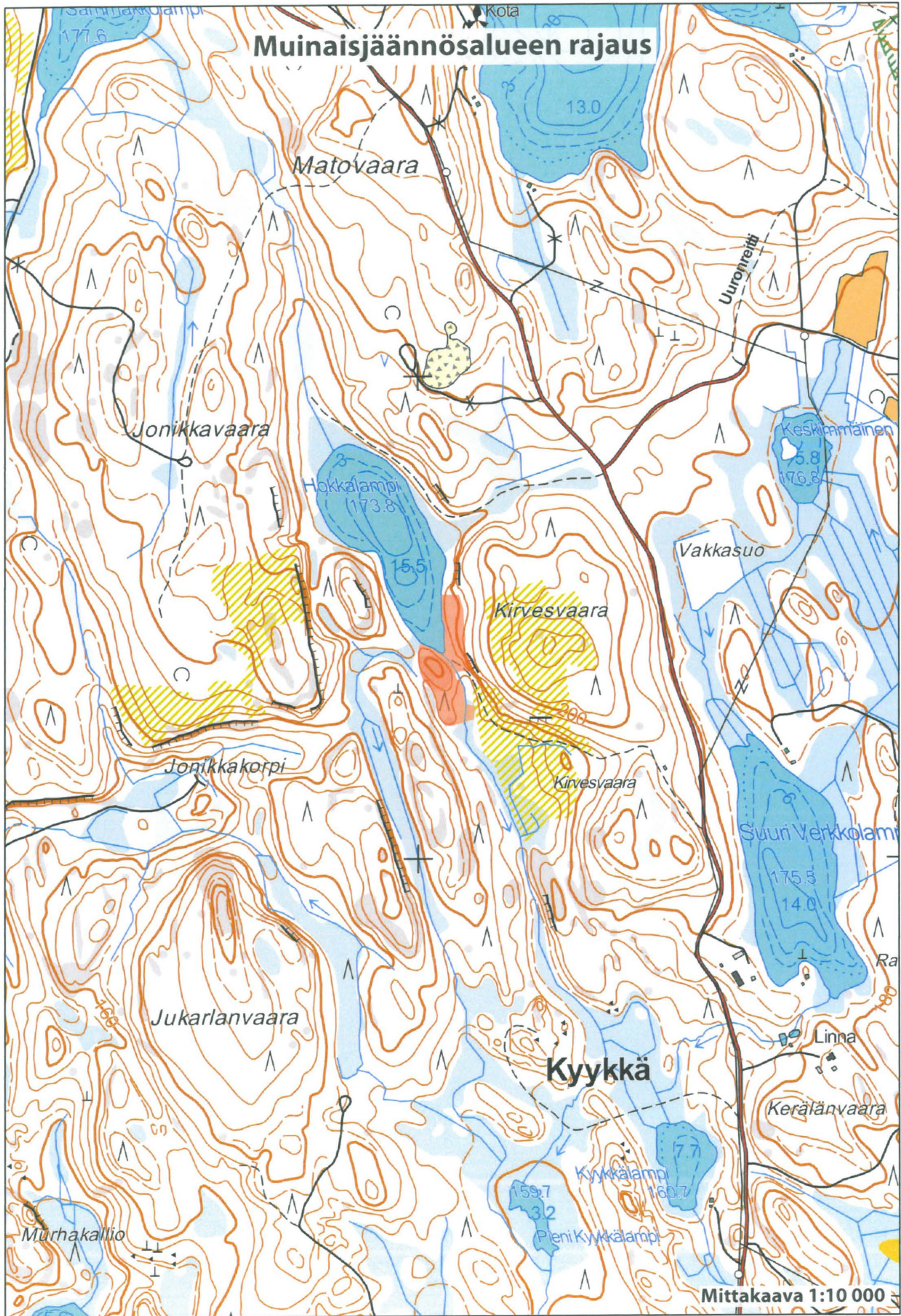
Pitemmälle kohteen tulevaisuutta arvioiden on syytä huomauttaa, että Hokankallion kaivokseen liittyvät rakennus- ja rakennejäännökset Kirvesvaaran länsilaidalla ovat jo osittain hajooneet ja tulevat edelleen hajoamaan niiden päällä kasvavan vankan puuston takia. Siksi kohteella olisi pikimmiten hyvä suorittaa suunnitelmallinen puuston raivaus, mikä pysäyttäisi niiden rapistumisen ainakin muutamaksi vuosikymmeneksi. Raivaustoimintaan on olemassa paikallista tahtoa, joka kannattaisi realisoida Museoviraston asiantuntevassa ohjauksessa ja muinaisjäännösalueiden hoitoon suunnatun harkinnanvaraisen avustuksen tukemana.

Oulussa, 2.7.2015

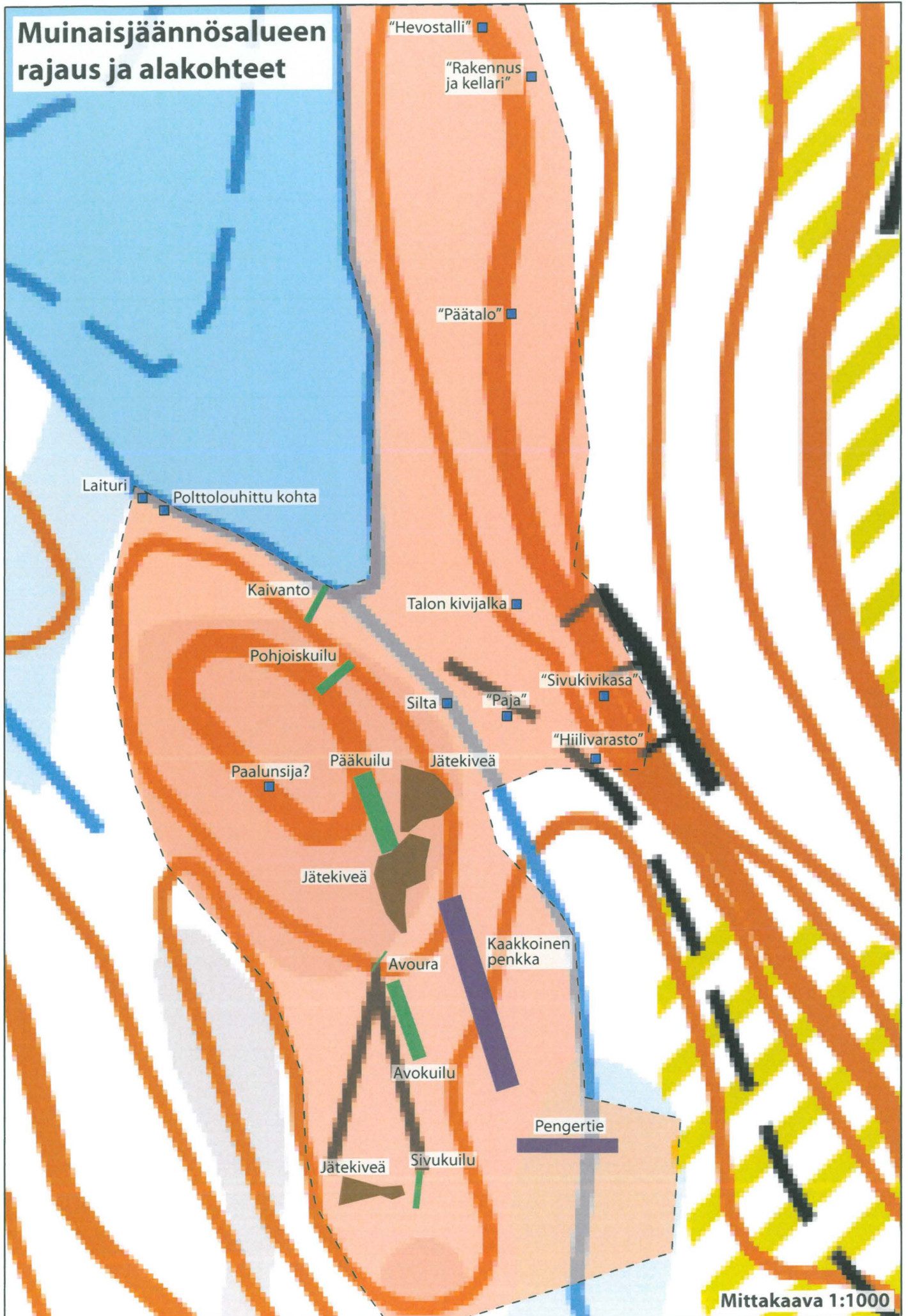
Janne Ikkäheimo
FT, yliopistonlehtori
Arkeologian oppiaine
Oulun yliopisto

Muinaisjäännösalueen rajaus

Mittakaava 1:10 000

Muinaisjäännösalueen rajaus ja alakohteet

Mittakaava 1:1000

Kuva 1. Yleiskuva Hokankalliosta Hokkalammen itärannalta kohti lounasta kuvattuna (KH14_digi_01).
Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 2. Kirvesvaaran länsirinteen tiheä sekametsä asetti omat haasteensa kohteiden paikantamiselle (KH14_digi_02). Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 3. "Hevostalli". Yleiskuva pohjoisesta (KH14_digi_03). Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 4. "Hevostalli". Rakenteen sijainti suhteessa Hokkalampeen (KH14_digi_08). Kuvattu kohti länttä. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 5. "Rakennus ja kellari". Kivijalka ja terassointimuuri (KH14_digi_11). Suunta 65°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 6. "Rakennus ja kellari". Kuvattu rinteestä: kellari etualalla, rakennus takavasemmalla (KH14_digi_12). Suunta 210°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 7. "Päätaalo". Terrassointimuuri ja kivijalka kuvattuna kohti kaakkoa (KH14_digi_19). Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 8. "Päätaalo". Yleiskuva kohti luodetta ja Hokkalampea (KH14_digi_23). Suunta 320°. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 9. "Talon kivijalka". Yleiskuva (KH14_digi_27). Suunta 120°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 10. "Talon kivijalka". Yleiskuva (KH14_digi_28). Suunta 180°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 11. "Sivukivikasa" ja sitä rajaava kivijalka (KH14_digi_30). Suunta 130°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 12. "Hiilivarasto" (KH14_digi_33). Suunta 160°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 13. "Paja" (KH14_digi_34). Suunta 270°. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 14. Silta. Hokanpuron ylittäneen sillan paikka (KH14_digi_38). Kuvattu kohti pohjoista. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 15. "Pengertien" parhaiten säilynyt osa (KH14_digi_43). Kuvattu kohti itää. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 16. "Pengertien" reunakiviä purossa (KH14_digi_42). Kuvattu kohti länttä. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 17. Toisen maailmansodan aikaisen laiturin jäänteet Hokkalammen eteläreunalla (KH14_digi_44). Kuvassa Krister Lundqvist. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 18. Polttolouhinnan merkkejä Hokankallion pohjoisreunalla (KH14_digi_46). Kuvattu kohti etelää. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 19. Kaivanto Hokankallion pohjoisreunalla (KH14_digi_47). Kuvattu kohti lounasta. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 20. Pohjoiskuilu (KH14_digi_48). Kuvattu kohti lounasta. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 21. Pääkuilu (KH14_digi_51). Kuvattu kohti kaakkoa. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 22. Hokankallion laen jätekivikasat Pääkuilun yli kuvattuna kohti itää (KH14_digi_61). Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 23. Köysiradan oletettu paalunsija Pääkuilun länsipuolella (KH14_digi_63). Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 24. Kallion laelta kohti "Pengertietä" kurottava Kaakkoinen penkka (KH14_digi_64). Kuvattu lännestä. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 25. Avokuilua peittää vahva kerros suurikokoisia kiviä (KH14_digi_68). Kuvattu kohti etelää. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 26. Avoura kuvattuna Hokankallion laelta (KH14_digi_70). Suunta 155°. Kuva: Janne Ikkäheimo.

Kuva 27. Sivukuilu. Kuilu on katettu puukannella ja sinne johtavat tikkaat (KH14_digi_75). Kuvattu etelästä. Kuva: Janne Ikäheimo.

Kuva 28. Muinaisjäännösalueen rajaus merkkinauhan avulla sen eteläreunalla (KH14_digi_79). Kuvattu kohti länttä. Kuva: Janne Ikäheimo.